

Umjesto predgovora: Svjedok vremena

TONČI PETRASOV MAROVIĆ

PISATI U SPLITU

Pisati u Splitu nije teže negoli živjeti. Ali, usuđujem se reći, pisati u Splitu nije isto što i pisati u Zagrebu, Beogradu, Ljubljani; čak nije isto što i pisati u jednomu Zadru, Šibeniku, Dubrovniku.

Nemojte sad očekivati od mene da kažem kako je meni, kako je nekima od nas koji već neko vrijeme ponešto pišemo u Splitu — najteže. Međutim, iskreno govoreći, da nije bilo toliko teško, gotovo nemoguće, barem meni — ne bih uopće pisao. Lako je pisati ondje i onda gdje i kada tvom pisanju sve ide na ruku: od dara do grada, od pera do pen-dreka, od para do publiciteta. U takvim okolnostima mene bi bilo sram pisati.

Ne znam kako i zašto su drugi, ali ja sam (a samo sebe umijem, smijem svjedočiti) u Splitu ostao i pisao silom prilika. Dapače, da nije bilo te sile, čini mi se, ne bi bilo ni prilike pisanja. To ne znači da sam pisao silom, a niti manje slobodno od onih koji su najslobodnije pisali u ovoj zemlji nakon rata, odnosno oslobođenja. Nenasilnim, pozadinom nezaštićenim, slobodnim pisanjem, naravno, nisam nikog oslobodio, osim tek toliko sebe sama da sam mogao izdržati, što mi ne daje pravo da se osjećam zaslužnim, kao što se nisam zaslužan ni rodio. Ni živio od zasluga. Niti bivao slugom za.

Što više, zgodilo se tako da sam svoje rođenje i svoj život vazda držao dugom, kreditom uzajmljenim na kama-

te; žudeći ga čisto i časno vratiti, do obola Haronova, živio sam pišući i pisao živući, na samu rubu života i šutnje, s jednim neprestano prisutnim osjećanjem zahvalnosti — prema svemu i svjema, starom prostoru i novom (vrlom) vremenu, zemlji i nebu, jeziku i narodu (ako nisu isto, kao što jesu), živima i mrtvima, svjetlosti i tami, kamenu i moru...

Za Split se — barem dosad — običavalo reći da se odveć diči Dioklecijanom, a za Splićane da Cara-utemeljitelja češće uzimlju za Izliku negoli za Uzor...

Danas u Splitu, dok raste nasilje nad licima i krajolici-ma, Car je gotovo posve zamijenjen za mnogo manje izlike i uzore; Split je nekako zagubio ili zagušio svoju negdašnju samosvijest, svoju starodrevnost i svoju gradskost, ali i svoju, negda ne manje važnu i živu, etičku rustičnost; postao je jedno veliko, metastazirano selo; neki ga krste čak i štalom... (Ne zaboravite da je Leopardi svijet nazivao blatom.)

Što (je) teže, ljepše (je). Rekao bi moj otac. Od njega, koji je najradije orao neorano, kopao dublje od ikoga oko sebe i gdje je najtvrdje, pilio deblo i granu gdje bijahu najdeblji, od njega, hvala mu, naučih načelo teškoće, duh težine.

Jedino sam još kod R. M. Rilkea, od sviju modernih Evropljana, naišao na slično, ali to je došlo kasnije, ne teže življenje, možda samo bolje izrečeno. Rilke kaže: »Jasno je da se moramo držati onoga što je teško; sve živo se toga drži, u prirodi sve raste i brani se na svoj način i predstavlja nešto svoje, poniklo iz sebe, pokušava da to bude po svaku cijenu i protiv svega otpora.«

U Splitu čovjek treba da živi nezapaženo, diše nasuprot.

U Splitu sam učio od svakoga, ljudi i neljudi, ali sam najvećma naučio od kamenja, anonimnih neimara, mrtvih uopće. I češće razgovarah s onima u vremenu, perfektu i pluskvamperfektu, nego s onima u prostoru i prezentu. Ako smijem reći, najviše sam naučio i najviše svjetlosti i utjehe dobio od dviju svijeća: Marka Marulića i Emanuela Vidovića.

Splitski je mrak gori od sviju u nas: on je sunčan; danji je; stadionski; koloseumski.

U novije vrijeme u Splitu — ni noći ne ostavljaju snima, ni noćima, naravnim izmjenama svjetla i tame, sunca i zvijezda, nego noći ispunjaju, napumpavaju danjim ludilima: još rastrošnijom potrošnjom, beživotnijom zabavom, pukim žderanjem zatirući svaku duhovnost, urbana druženja pogotovo. Nikakva glazba ni poezija ne mogu tu sublimirati ništa.

Uostalom, dođite, pođite na jednu tzv. ludu splitsku noć, bila ona »mediteranska« ili pak »mornarska«... Vidjet ćete, uvidjeti. To da je Mediteran, makar i kasno, slijepo crijevo onog Mora, mora mjere, »genijalnog mora razvedenih obala«, gdje je nastalo sve ono što ne bi moglo stati ni na cijeli ovaj list, ne ovaj u mom stroju, nego u »Vjesnik«! Kao da se povuklo iz postojanja, pa su preostale tek mrtve ribe i alge, sike i smrad, suhe dubine i nebo nalik na usijanu liticu; presušilo je staro ravnovesje i mi udišemo sušt Izostanak...

Što činim, što sam činio ovdje, što čekao, čime bio zadužen, čime se bavio?

Isparavanjima. Svjetlucanjima. (Splitskim i svitskim, svjetskim; ni jedan se grad u nas tako lako kao Split ne rimuje sa — svit; tako se, barem dosad, izgovarala ta riječ u Spli-

tu; kako će se izgovarati i kako ćemo biti izgovarani od-
sad, nije važno). Disao sam ih, ispisivao. Ovako nekako:

Palača isparava
povijest isparava
Marule i Emanuele
isparavaju stihovi i slike
uvidi i volje
nasilja i svetosti
kao kad se kupus kuva
kao kad se kupus kuva
al ja ne mogu bez

Vjesnik, Panorama Subotom, Zagreb 26. srpnja 1986.